

Nyelvi babonák

A nyelv hézagossá ismeretén, a nyelvtani szabályok félreértésén, félremagyarázásán, önkényes értelmezésén alapuló álszabályokat nyelvi vagy nyelvhelyességi babonáknak nevezzük.

„-andó, -endő: kerülendő!”

„A való a magyarba nem való!”

**„A -tatik, -tetik a magyarban kerüldetik!”
(vagy nem használtatik)**

Kötőszavakkal kapcsolatos további babonák:

- Kötőszóval nem kezdünk mondatot! (és-sel, hát-tal...)
- Rokon értelmű kötőszók nem állhatnak egymás mellett!
/de viszont, de azonban, bár akár – ezért tehát, ámbár, ámde, mint ahogy, ezért tehát, így tehát, mert hiszen.../

Nyelvi babonák

A beálló melléknévi igenévről (-*andó*, -*endő*) egyesek talán azt gondolják, hogy valami latinosság, de erről szó sincs. Nyugodtan beszélhetünk *megírandó levélről*, *felolvasandó idézetről*, *eredendő bűnről*, *forgandó szerencséről*, *romlandó árucikkekről*, *teendőinkről*, *adandó alkalomról*, *megrendezendő konferenciáról* stb. Talán csak az a fajta használata kissé latinos, amikor a célhatározót vagy a célhatározói mellékmondatot váltjuk ki vele:

„Az elnök, az ügyet megbeszélendő, gyűlést hívott össze”.

Magyarosabb így: *Az elnök az ügy megbeszélésére gyűlést hívott össze; vagy: gyűlést hívott össze, hogy az ügyet megbeszéljék.*

Még kevesebb az igazság a *valóval* kapcsolatos álszabályban. Csak annyi, hogy néha rövidebben, a *való* nélkül is ki lehet fejezni ugyanazt, pl. *jó irányba való terelés* helyett *jó irányba terelés*, a *témáról való vita* helyett *a vita a témáról* stb. Emlékezzünk Orwell tanácsára: „Ha egy szót ki lehet húzni, azt mindenkor húzd ki!”. Más esetekben azonban semmi probléma sincs a *valóval*: nyugodtan használhatjuk.

Nyelvi babonák

A *-tatik/-tetik* szenvedő igeképző egyszerűen elavult, de nem nyelvhelyességi okokból. Alighanem a „közhírré tétetik” az egyik még ismert állandósult szerkezet, ill. még az „engedtessek meg”, „hallgattassék meg a másik fél” kifejezés.

A rokon értelmű kötőszók egymás melletti előfordulása a **pleonazmusnak** nevezett jelenségekhez tartozik. Pongyolaságnak hat a „de azonban”, „de ugyanakkor”, „de viszont”, „így ezért”, „bár akár” stb., főleg leírva. Néhány azonban a beszélt nyelvben „elmegy”, ha nyomatékosabban akarjuk kifejezni a tagmondatok viszonyát: „ezért tehát”, „mert hiszen”, „mint ahogy” s talán a „de viszont” is. Más kérdés, hogy írásban – legalábbis az utóbbit – biztosan korrigálnánk. Érdekes és tanulságos, hogy a gyakori együttes használat folytán az *ám* és a *de* összetapadt, és létrejött az egybeírandó *ámde*. És olykor kötőszó is állhat mondat elején...

Nyelvi babonák

Rendkívül elterjedt és a nyelvrendszer egészét nézve különösen káros babona a **létige + határozói igenév** kapcsolat megbélyegzése. Szepesy Gyula *Nyelvi babonák* c. könyvében igen körültekintően bizonyítja a kárhoztatás alaptalanságát. Kimutatja, hogy 19. század végi nyelvészek, nyelvművelők kezdték hirdetni a létige + *-va, -ve* „germanizmus” voltát. Tőlük vették át a tanárok, akik vad fanatizmussal üldözték és üldözik talán még ma is ezt a szerkezetet. Szepesy szerint ez az igeneves nyelvtani megoldás legalábbis ugor kori örökség, megvan legrégebbi nyelvemlékeinkben, és nyelvünk minden rétegében (irodalom, népnyelv stb.) otthonos.

Nyelvi babonák

„**Be van fejezve** a nagy mű, igen.
A gép forog, az alkotó pihen.”

(Madách: *Az ember tragédiája*)

„**Van kötve** koronád holdból és szép napbul.”

(Zrínyi: *Szigeti veszedelem*)

„Akit az Isten oltalmaz, **meg vagy on oltalmazva.**”

(Mikes Kelemen: Törökországi levelek)

Valamint a régi kódexek, Balassi, Pázmány, Szenczi Molnár Albert, Vörösmarty, Petőfi, Tompa, Arany, Jókai, Móricz, Ady, Krúdy és a többiek...

Nyelvi babonák

**Állandósult
kifejezések:**

*A pokolba vezető út is jó
szándékkal van kikövezve.*

*Fel van adva neki
a lecke...*

A kocka el van vetve.

Itt van a kutya elásva!

A dolog le van vajazva....

Ahogy a nagykönyvben meg van írva.

Nyelvi babonák

(Nép)dalok:

*Zöldre van a, zöldre van a
Rácsos kapu festve...*

*A szántói híres utca
Cimbalommal van kirakva...*

*Új a csizmám
A szögre van felakasztva...*

Gábor Áron rézágyúja fel van virágozva...

Nyelvi babonák

A mindennapi nyelvből: *ki van gombolva* a kabátja, jövő héten *lesz megrendezve*, *el van intézve*, *meg vagyok elégedve* vele, *az ábrán pirossal van bekarikázva*, az üzlet egy hónapig *zárva van*, *nincs megbocsátva*, amit tettél, vagy: na jól van, öregem, *el van felejtve*, ez tudományosan *nincs bizonyítva*, *ki vagyunk szolgáltatva* a vizsgán a tanárok kényének-kedvének, a muskátli *ki van téve* az ablakba, a ház sajnos *nem volt biztosítva*, a puska *meg van töltve*, *nyitva van* az ablak, *nincs kitakarítva*, százszor *meg lett mondva* neki, hogy ne tegye, *ki vagyok merülve*, Jancsi *be volt rúgva*, *Meg vagy bolondulva?*, halálra *volt rémülve*..., *be van ijedve*, a kutya *meg van kötve*, *ki volt a csapat éhezve* a sikerre... **Kell-e még több bizonyíték?...**

Nyelvi babonák

Jolly Jokernek szánt ellenpéldák:

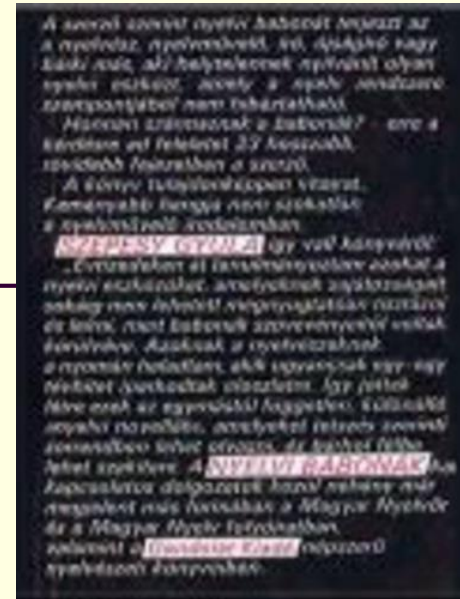
A macska fel van mászva a fára.

A mókus le van ugorva a fáról.

Ez a nóta szépen el van énekelve.

Kovács Péter már 20 éve be van lépve a társaságba...

Nyilvánvaló, hogy nem minden ige alkalmas a létige + -va, -ve szerkezet létrehozására. Ebből azonban nem következik, hogy a rossz hangzású ellenpéldák az egész szerkezet helytelenségét bizonyítanák!!! Visszaható igét sem lehet minden alapigéből képezni (pl. „éneklődik”, „fölmászódik a fára”, „belépődött a társaságba”, „leugródott a fáról”). Ebből az következne, hogy egyáltalán nem lehet a magyarban visszaható igét képezni?!

Nyelvi babonák

A létige + *-va*, *-ve* szerkezet
üldözésének káros
mellékhatásai:

a) a terpeszkedő
kifejezések terjedése
(befejezést nyert,
megrendezésre kerül stb.)

b) a „tötö” nyelv
terjedése...
(befejezett melléknévi
igenév állítmányként)

*Vö. nem biztosított – nincs biztosítva
nem megengedett – nincs megengedve.*

BORÓKAI GÁBOR | borokai.gabor@hetivalasz.hu

Provokáció a Nemzetiben

Nemzeti botrány van. Diplomáciailag értelmezhető. Két ország viszonyát rontó. Felesleges. Látszatra egyetlen igazgatói döntés az eredő. A történet azonban lényegesen többről szól.

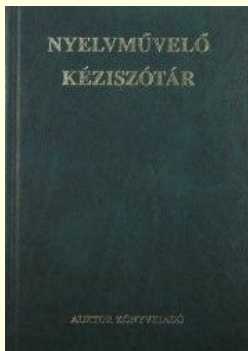
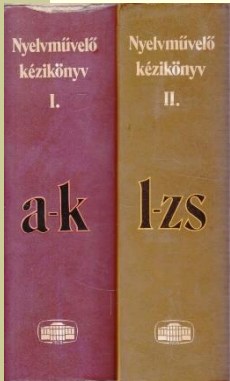
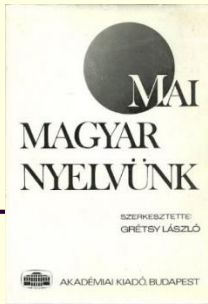
Alföldi Róbert bérbe akarta adni színházát a Román Kulturális Intézetnek, hogy november 30-án ott ünnepeljék Nagy-Románia megalakulásának 92. évfordulóját. Az igazgató szeretett volna hozzájárulni a magyar–román kapcsolatok erősítéséhez. Jó szándékát hiba lenne megkérdőjelezni. Csak hogy a pokolba vezető út is jó szándékkal kikövezett.

A románoknak okuk és joguk van ünnepelni Erdély Romániához csatolását. Akár Magyarországon is. Erősödtek,

gű színész-rendező pedig sok minden iránt érzékeny művész – aminek manifesztuma megannyi kiemelkedő alakítás és előadás –, csak a „sok minden” között épp a nemzeti ügyek hangsúlytalanok vagy egyenesen súlytalanok. Talán nem véletlenül.

Alföldi annak az individualista világnak a befolyása alatt áll, amely a nemzetre nem erőforrásként, csak veszélyforrásként tekint. Ez a kör tagadja, hogy a lelkében, identitásában egyénes, történelmében, kultúrájában és céljaiban azonosítható közösség többre képes, mint ha tagjai egyéni utakon járnának. Az összegződő pozitív energiákat elvitatja, miközben a túlhajló, negatív hatásokkal ríogat. Így aztán kifejezetten gyengíteni törekszik a közös-

„Terpeszkedő kifejezések”

- körülírások: egyetlen igével vagy névszóval is kifejezhető cselekvések, történések, állapotok helyett egy igéből képzett főnév + egy konkrét jelentés nélküli ige alkotta szókapcsolatok
 - a szószaporítás, terjengősség, bőbeszédűség kérdéskörébe tartoznak
- „Nyelvünk szelleme és a közlés szabatosága inkább a konkrét vonatkozású, személyre utaló, ragozott igealakok használatát kívánja meg, mintsem az elvont vagy személytelen szenvedő alakokét.”*
- a jogi-hivatali nyelv, sajtó, közélet jellemzője
 - ezek az elvont, személytelen szerkesztésmódot kedvelik
 - előnyben részesítik ezért a körülírt szenvedő alakokat

A PLAYBOY-JELENSÉG KULTURÁLIS ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNETI ÖSSZEFÜGGÉSEI¹

„A történészek egyszer majd úgy fognak írni a Playboyról, hogy volt egy lap, amely a maga idejében úgy befolyásolta a társadalmi fejlődést, ahogy semmi más.”

Robert Ebert Harpert Bazaar 1999. december

Több száz értekezés, tanulmány, diploma, disszertáció került már megírásra a világ számtalan helyen egy olyan magazinról, mely tabukat döntött meg, elsőként küzdött a faji megkülönböztetések ellen, jelentetett meg színes bőrű újságírók tollából származó cikkeket, alkalmazott faji és nemi megkülönböztetések nélkül embereket², és alapítványai révén olyan jogi küzdelmeket vállalt fel, melyek alapjaiban változtatták meg az Amerikai Egyesült Államok újkori történelmét. Magyarországon a „Playboy-kultusz”

**„került megírásra” –
íródott, -t írtak**

„Terpeszkedő kifejezések”

Kossuth rádió, Korkóstoló,
2018. november 4. vasárnap

https://www.mediaklikk.hu/radio-lejatszokossuth/?date=2018-11-04_09-34-00&enddate=2018-11-04_10-08-00&ch=mr1

09:42

„[...] ahol, ugye, a sörfőzés mellett elkezdtek ételeket adni, majd egy idő után maga a sörfőzés jelleget **hanyagolásra került**, és megmaradt inkább az éttermi funkció.”

Több bírósági ítéletben is **kimondásra került**, hogy a munkáltató viseli a munkaidő-nyilvántartásban szereplő adatokkal kapcsolatos jogkövetkezményeket.

Tisztelt Hallgató!

(egy könyvvizsgáló és pénzügyi tanácsadó cég honlapján)

Tájékoztatjuk, hogy Közlekedésmérnöki (6N-A0) képzésének tanulmányi státusza **változtatásra került.**

'Abszolvált' státuszról 'Diplomát szerzett' státuszra V-né B. Beáta módosította 2012.01.07. dátummal. (Neptun-üzenet)

Nem okozott komoly károkat az ár- illetve belvíz Gyöngyösön és Hevesen, viszont a Zagyva áradása miatt több utca is **elöntésre került** Hatvanban. (<http://dioradio.hu>)

A Szegedi Törvényszék tanúgondozási programja **került bemutatásra** az Áldozatvédelmi Kabinet ülésén (<http://birosag.hu/media/aktualis>)

Szociolingvisztika

Mondattani változó:

- a) Több bírósági ítéletben is **kimondásra került**, hogy a munkáltató viseli a munkaidő-nyilvántartásban szereplő adatokkal kapcsolatos jogkövetkezményeket.
- b) Több bírósági ítéletben is **ki lett mondva**, hogy a munkáltató viseli a munkaidő-nyilvántartásban szereplő adatokkal kapcsolatos jogkövetkezményeket.
- c) Több bírósági ítéletben is **kimondták**, hogy a munkáltató viseli a munkaidő-nyilvántartásban szereplő adatokkal kapcsolatos jogkövetkezményeket.
- d) Több bírósági ítélet is **kimondta**, hogy a munkáltató viseli a munkaidő-nyilvántartásban szereplő adatokkal kapcsolatos jogkövetkezményeket.

Leíró nyelvészet

~~terpeszkező kifejezések~~

- ✓ körülíró szerkezetek
- ✓ funkcióigés szerkezetek
- ✓ analitikus szerkezetek

Leíró nyelvészet

Sziklainé (1986): számos funkcionális előnyük van ezeknek a „körülíró szerkezetek”-nek – könnyen kaphatnak jelzöt (pl. *biztonsági intézkedéseket foganatosít – intézkedik*), más a jelentésük, jelentésárnyalatuk (pl. *ítéletet hoz ≠ elítél*), stílusértékük

B. Kovács (1999): már a formálódó, XVI–XVII. századi magyar jogi szaknyelvre is jellemző volt a „funkcióígés szerkezetek” használata. A funkcióígés szerkezetek sokszor nem helyettesíthetők szinonim igével (tehát szaknyelvi használatuk nem egyértelműen öncélú és fölösleges): pl. *magánindítványt tesz, bűnügyi zárlatot foganatosít, perorvoslati nyilatkozatot tesz*

Heltai–Gósy 2005: mondatmegértési (pszicholingvisztikai) kísérletekkel vizsgálták a terpeszkedő szerkezetek megértését → a helytelenített „terpeszkedő kifejezések” hosszabb feldolgozási időt igényeltek, megkönnyítik viszont a produkciót (automatizálódnak)

Nyelvi babonák

Kiejtési babonák:

„A magyarban minden szó első szótagját hangsúlyozzuk, azaz megnyomjuk.”

„A jelző mindig hangsúlyos.”

„Vesszőnél felvisszük a hangot.”

„Vesszőnél, tagmondat határán megállunk, és szünetet tartunk.”